

Vernieuwing

Geachte vergadering!

Hoe snel gaat de tijd! Op 21 februari 1962 rustte op mij de taak voor het eerst in uw midden als voorzitter de partijrede uit te spreken. Als vanzelf gingen bij die gelegenheid ons aller gedachten uit naar „de man, die vijftien jaren achtereen in deze vergadering zijn rede uitsprak of deed voorlezen”. Voor mijn besef was dat een respectabele periode. Vijftien jaren achtereen.

Thans merk ik op, dat het de achtste keer al is, dat ik een jaarrede heb opgesteld. Reeds ruim de helft van het tijdvak, dat Ds. Zandt als partijvoorzitter optrad. Deze overweging wettigt de uitroep, waarmee ik aanving. Hoe snel gaat de tijd. De gelegenheden zullen ontelbaar zijn, dat ge hetzelfde meent en kenbaar maakt.

Het is derhalve geen opzienbarende konstatering. Een dergelijke opmerking haalt de krant niet. Wat we niet mogen vergeten is, dat met diezelfde snelheid ook wij voorbij gaan. Wij vliegen daarheen, zei reeds Mozes, de leider van zijn volk, de wetgever, geschiedschrijver en psalmdichter. Wij vliegen daarheen. Waarheen? Die vraag mag ons wel de voornaamste zijn. Indien we met bedoelde vraag ernst maken, zou de gedachte kunnen opkomen of het wel zin heeft ons vrij geïnteresseerd bezig te houden met politieke aangelegenheden, die vraagstukken van de dag zijn. Zelfs wanneer men spreekt van planning op lange termijn.

Als we er echter acht op geven, dat God het gras van het veld, dat heden is, en morgen in de oven geworpen wordt, op onnavolgbare wijze bekleedt, mogen wij ons niet onttrekken aan zovele bezigheden, die, welbeschouwd, handelingen zijn met wat Hij ons goedertieren ter beschikking stelde. Ijdele zorg, ongelovige bezorgdheid behoeft ons niet te kwellen; zorgeloosheid mag ons niet verleiden.

Waarachtige christelijke politiek ziet zich juist geroepen om eeuwigheidswaarden uit te drukken in de kleine dingen van de dag. Het is onloochenbaar, dat in het financieel- sociaal- economisch gedoe de Mammon een zeer werkzaam aandeel heeft. Zo we dan in de van huis uit onrechtvaardige Mammon niet getrouw zijn geweest, wie zal ons het ware toebetrouwen?

Velen menen, dat ze uitermate getrouw zijn wanneer ze zich exclusief op de eeuwige dingen richten. Ze achten zichzelf te belangrijk en te waardevol voor belangen van een enkele dag of van een luttel uur. De ervaring heeft geleerd, dat de overgeestelijke tegen wil en dank weldra als slaaf dienstbaar is aan al wat hij tevoren als vergankelijk en onbelangrijk mijlenver uit zijn buurt waande. Overgeestelijk is snel ontmaskerd als over-vleselijk.

Het is een aantrekkelijke eigenschap van het geloof niet de dag van kleine dingen te verachten. De eeuwigheid hangt daaraan. Het moet opzet wezen om wat we mochten leren van de eeuwige zaken uit te drukken en te vertalen in de geringe agenda van elke dag. Sommigen menen, dat ze extra godsdienstig en vroom te werk gaan, wanneer ze met het uit de aarde aardse lustig aanrommelen. Dat gevoelen zij niet in ons. Juist naarmate de maatschappij ingewikkelder wordt en verwarrender en, niet te vergeten, volstrekt autonoom optreedt, zal het geboden zijn ons op te stellen in alle eenvoud.

Laat ons niet uit het oog verliezen, dat deze wereld, hoe diep wel gevallen, hoe vijandig gezind, hoe wanhopig verknocht en verkocht aan de zonde, hoe beheerst en bespeeld door haar illegale overste, krachtens auteurs-recht des Heeren is. Behoren we in dit opzicht niet ons in te laten met de dingen des Vaders?

Heeft de Zoon Gods niet vlees en bloed aangenomen? Moet dan al wat in de meest ruime zin van het woord met vlees en bloed te maken heeft, niet vergen onze uiterste zorg, die evenwel nimmer in bezorgdheid mag omslaan?

Aangezien de zachtmoedigen het aardrijk zullen erven, kunnen ze niet onverschillig staan tegenover wat zich in de wereld voordoet, al zal het smarten, juist om die reden uitermate smarten, wat zich verheft tegen de Heere en Zijn Wet.

Al te vaak levert het teleurstelling op, zodra we ons grote dingen zoeken. We willen het Koninkrijk Gods realiseren als een spektakulaire grootheid. De Heere zal niet nalaten kwaad te brengen over alle vlees. Maar het is een voorrecht, indien we onze ziel tot een buit mogen ontvangen.

Van Elia, de profeet, lezen we, dat hij bij voorbaat, toen de hemel nog gesloten was, in geloof gewaagde van het geruis van een overvloedige regen.

Hij moest daarvoor echter eerst strijden in het gebed. Zijn aangezicht legde hij tussen zijn knieën, terwijl zijn jongen zich zesmaal moest spoeden om uit te zien naar de zee, waarbij hij niets, telkens niet ontwaarde, alvorens hij de zevende keer een wolkje waarnam van de orde van grootte als eens mans hand.

Dat was voor Elia voldoende om gewis te zijn, dat grote regen ophanden was. Het gaf hem verbazingwekkende kracht om voor Achabs wagen uit in snelle loop Jizreël te bereiken.

Al zien we wellicht geringe tekenen van de vervulling der belofte, dat nieuwe hemelen en een nieuwe aard in aantocht zijn, laat het ons arendsvleugelen aandoen om op te varen naar 's Heeren toekomst en stad.

Niet alleen snel gaat de tijd aan ons voorbij, fel is bovendien de geest van de tijd, die op ons afkomt. Indien we ons afvragen wat het mensdom speciaal ter harte gaat, moeten we wel vaststellen, dat met name de vernieuwing van de samenleving als begerlijk doelwit voor ogen zweeft.

Men acht een ingrijpende wijziging van de stand van zaken wel een revolutie waard.

Aangezien we het oude niet willen loven om het simpele feit, dat het oud is, en het nieuwe niet wensen te aanbidden vanwege het nieuwe, is het zaak een norm aan te leggen. Niemand uwer verkeert in het onzekere omtrent de maatstaf, die we menen te moeten hanteren.

We zijn op de voorhand gewaarschuwd. Zegt Gods getuigenis niet: „Mijn zoon, vrees de Heere en de Koning, vermeng u niet met hen, die naar verandering staan; want hun verderf zal haastelijk ontstaan, en wie weet hun beider ondergang?”

Verskillende uitleggers verklaren ons, dat met mensen, die naar verandering staan, oproerige elementen worden bedoeld. Er wordt beweerd, dat de onrust en het onbehagen, zo kenmerkend voor deze jaren, voortkomen uit een onbestemd en niet-doorgrond verlangen naar de levende God, de Schepper van alle leven. De diepste wortel echter heiligt nog geenszins de uitingen. Begrijpen is niet vergeven. Mocht bedoeld verlangen aanwezig zijn, dan moet het stellig in heel goede banen geleid worden.

Veeleer geloven we, dat immermeer de mensheid zich laat betoveren door de vader van de propaganda, die als verkiezingsbelofte lanceerde:

Gij zult als God zijn! Men heeft de eeuwig Levende dood verklaard, en de mens, die dood is in zonden en misdaden, maakt zich gereed een troon op te richten in de tempel. Merkwaardige vermenging van staat en kerk, van politiek en religie.

In de systemen, die geen ruimte laten voor de godsdienst, ziet men met macht de pseudo-religie, de leugen-theorie en dito praktijk naar voren springen. Heeft in China de kulturele revolutie niet de uitverkoren jeugd leren zweren bij het rode boekje, waarin de gedachten van Mao zijn vervat, als gold het Gods eigen Woord?

We moeten echter niet menen, dat een toegeeflijk humanisme, dat zijn miljoenen verslaat, voldoende verweer zal bieden tegen de rotsharde ideologie, die de weg over lijken niet schuwt.

Men wil kerk en wereld samen brengen op de noemer van een humanistisch getinte medemenselijkheid om zo in coalitie het paradijs op aarde te verwezenlijken. „De kerk heeft de hemel en de in de Schrift vastgelegde beloften moeten opofferen om met allen, die van goede wille zijn, hier en heden een vaderhuis te bouwen. De biddende mens van voorheen moest plaats maken voor de werkende mens van vandaag”.

De zelfbewuste moderne mens heeft het onbedriegelijke en eeuwig zekere Woord Gods geïnterneerd in de historie. Vervolgens heeft men de geschiedenis aan zijn laars gelapt. Door generlei kennis gehinderd spoeden we ons naar de heilsrepubliek. Dat de weerbarstige werkelijkheid hardnekkig weerstand biedt aan de schone idealen mag de vreugde niet doven. Volgens deze lijnen moet de vernieuwing tot stand komen. Haast zou men het ironie noemen als het niet zo tragisch was, dat men de ogen heeft toegedaan en de oren heeft gestopt voor Gods Woord en de geschiedenis. Want nu ontgaat het leerzame feit, dat al vaker is vertoond wat men thans huldigt als het nieuwste, wat nimmer was.

De oude Prediker spreekt ontroerend waarachtig: Niets nieuws is onder de zon. Is er enig ding, waarvan men zou kunnen zeggen: Zie dat, het is nieuw? Het is alreeds geweest in de eeuwen, die voor ons geweest zijn.

De wereld vernieuwt niet, slechts lapt en knapt ze op. De kerk heeft niet het recht om demonstratief de handen in onschuld te wassen. Heeft jaar en dag de heersende theologie niet eigenmachtig beslist, dat men de gerechtigheid moest achterstellen bij de liefde, dat de Wet door het Evangelie van zijn aktualiteit was beroofd?

Thans oogsten we de storm van de gezaaide wind van leer. In brede drommen minacht men elke vorm van gezag. Wet en inzettingen zet men driest en roekeloos terzij. Alles in naam van de menslievendheid. Met de mond bemint men ieder, maar inderdaad beperkt men zich in zijn filantropie tot zichzelf alleen. Ik zeg u twee verborgenheden van het geloof, dat ook vandaag nog de wereld overwint. Waar God niet wordt geëerd, verliest het schepsel zijn waarde. En indien de gerechtigheid wordt verzaakt, verwacht men vergeefs, dat de liefde zal opbloeien.

Deze waarheden zou de kerk de wereld vandaag moeten meedelen. Doch ze vreest de boot te missen. Weliswaar herinnert ze zich, dat ze zich kritisch moet opstellen. De kritiek geldt echter alleen die menen te moeten vasthouden aan wat immer in geloof werd omhelsd. Ze heeft er echter geen moeite mee om de vernieuwingen te zegenen. In de huidige revolutiedrift meent ze het wonder te onderkennen, dat in de Bijbel te boek staat als bekering. Het engagement met de wereld moet de geringste gedachte aan mijding van het tegenwoordige verzwelgen. De brede weg zal ongetwijfeld eerder naar de stad voeren dan de smalle. Eens hebben velen zich met afschuw afgewend van het onzalig bedrijf om wapenen en werktuigen met wijwater te heiligen. Doch wat doen zij, die de revolutie zegenen met de naam bekering als ingang in Gods rijk?

Hoe gelukkig waren de geestelijke leidlieden met de sekularisatie als het wonder van eerlijkheid en nuchterheid. Maar wat schieten we ermee op, wanneer men de kode van deze godvergeten, godverlaten, godloze eeuw optuigt met het aureool van de ware godsdienst?

Onderwijl weerklinkt de eentonige roep van een trieste massa, een elendige schare, om brood en spelen. De gemeente moet zich bekeren. De gemeente moet zich wenden tot haar oorsprong, zich bezinnen op de heilzame boodschap, en ze dient te vergeten alle kleinzielig geharrewar om in staat te zijn de arme wereld het echte brood te verschaffen en de ware lust in Hem, Die speelde in de wereld van Gods aardrijk en Wiens vermaak was met de mensenkinderen. Ik bedoel de Wijsheid. Dat zou dienst zijn aan de politiek. Want door Hem regeren de koningen en stellen de vorsten gerechtigheid.

Hadden de oversten der wereld de Wijsheid gekend, ze zouden de Heere der heerlijkheid niet gekruist hebben.

Nog wordt de Heere der heerlijkheid dagelijks gekruisigd. Gekruisigd op tweeërlei wijze. Allereerst omdat Zijn Wet in alle aarden wordt over-

treden, terwijl in vele gevallen de regeerders ertoe aanzetten in plaats van te verhinderen en te bestraffen. In de tweede plaats slaat men de Heere der heerlijkheid aan het kruis door de vervolging en benauwing van Zijn gemeente en de verwaarlozing en verdrukking van de minsten van Zijn broeders.

Hiermede raken we de diepste oorzaken van de wereldnood. Vernieuwing kan alleen van betekenis zijn, wanneer de groten dezer aarde hun onderdanen de Heere der heerlijkheid erkennen als Vorst en Gebieder.

Zonder ons in het minst te verhovaardigen menen we, dat het beleid, waaraan de wereld behoefte heeft, is - om in politieke termen te spreken - de erkenning van het Koninkrijk der hemelen.

Er mag dan ontzaglijk veel bereikt zijn, althans in de hoog-ontwikkelde landen, men heeft niet, omdat men niet bidt. Al wat ter beschikking staat

alle verworvenheden schenken geen voldoening. Men heeft het niet echt. Wanneer de woningnood stilaan tot het verleden gaat behoren, rijst nieuwe ontevredenheid omdat men nog niet een tweede woning ergens heeft staan. Zo zijn er zovele voorbeelden aan te halen, dat men blijft begeren.

De oude wijsheid, dat het bezit van de zaak het eind is van het vermaak, geeft veel te denken in deze tegenwoordige tijd. Het is ontmoedigend, dat de mens zijn geluk niet kan inhalen, omdat het hem altijd een stap vooruit is. Het is een voorrecht, dat men nooit genoeg waarderen kan, indien men geleerd heeft vergenoegd te zijn in hetgeen men is en met wat men heeft.

De jeugdige revolutie-makers leggen grote verachting aan de dag voor het gros van de mensheid, die zich laten beetnemen door wat materiële voorzieningen.

Hoe jammer, dat ze in feite niets reëls daartegenover kunnen presenteren. Waar is, dat de mens bij brood alleen niet leven kan.

Het is stellig op zichzelf niet laakbaar, dat de levensomstandigheden zijn verbeterd. Maar wat baat het, indien men alleen maar is verhuisd naar een gouden kooitje?

Temeer, wanneer de situatie in de wereld elk ogenblik kan leiden tot de meest ernstige explosies.

Vele jaren kleumden we in de koude oorlog. Daarna leek het of het lente wilde worden. Hoopvolle wijsjes van vreedzame koëxistentie ste-

gen op. Maar het bleef guur. In verschillende hoeken kwam het zonnetje niet. Daar bleef de sneeuw liggen. Plotseling echter blies de vrieskou ons weer fel in het gezicht. Tsjechoslowakije streefde naar wat meer vrijheid, doch moest ervaren, dat het recept van vreedzame koëxistentie niet achter het gordijn voor intern gebruik geldt. Wreed werd Tsjechoslowakijes droom verstoord.

Even schrok men. Weldra herstelden zich de illusie-voeders. Zou de cynische bezetting van Tsjechoslowakije niet een nachtvorstje zijn? De lente zal het toch winnen. Zo hopen velen. Men verlangt vurig, dat het eindelijk eens rust en vrede zal zijn op aarde.

De werkelijkheid gebiedt te konkluderen, dat Rusland is opgerukt naar de Middellandse Zee en naar het Midden-Oosten.

Indien mogelijk in Vietnam een akkoord wordt gevonden, al zal het naar veler verwachting nog lang duren, is het allerminst denkbeeldig, dat in het Midden-Oosten de bedreiging van de wereldvrede is toegenomen.

We kunnen onszelf gerust stellen met de gedachte, dat de grote mogendheden zich wel duizendmaal zullen bedenken, alvorens ze hun huiveringwekkend geweld zullen inzetten, doch intussen zijn de nukleaire wapens als ware vulkanen in ons midden. Er hoeft maar iets te gebeuren en het zal moeilijk zijn om de wederzijdse eskalatie tegen te houden.

Hoe arm is eigenlijk de moderne mens, die zonder God in deze wereld staat.

Tal van schrijvers en sprekers beweren met graagte, dat de impasse, waarin we verkeren, dat de ellende, die je tasten kunt, een gevolg is van zoveel eeuwen christendom. Gaat iemand zover niet, dan wil hij toch wel vaststellen, dat het christendom niet bij machte was om de malaise te saneren. Alsof ooit het christendom die pretentie had. Inderdaad zal de Christus alle dingen nieuw maken. Ongetwijfeld zal Hij een nieuwe aarde en een nieuwe hemel voortbrengen. Doch niet dan door het oordeel heen. De grote misrekening is, dat tal van christenen in strijd met het uitdrukkelijke woord van de apostel menen, dat de profetie der Schrift is van eigen uitlegging. Men ontleent wel het schone perspectief van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waarop gerechtigheid wonen zal, maar men verwerpt de voorzegde weg, waarlangs het wereldheil zal komen.

De christelijk gereformeerde hoogleraar Kremer, die onlangs zijn afscheidskollege gaf, heeft erop gewezen, dat zovele kenmerken van de tijd, waarin we thans leven, typisch die zijn van de periode van de anti-christ, zoals de Bijbel dit tijdvak ons tekent.

Daarbij dienen we er speciaal aandacht aan te schenken, dat het zo merkwaardig is, dat in de crisis in het Midden-Oosten het volk der Joden centraal staat. Wanneer we de geschiedenis van Israël nagaan door de eeuwen heen, moeten we uitroepen, dat niemand bij machte is het wijs beleid Gods te doorgronden. De genadegiften en de roeping Gods zijn onberouwelijk.

O diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennis Gods! Hoe ondoorzoekelijk zijn Zijn oordelen en onnaspeurlijk Zijn wegen! Want wie heeft de zin des Heeren gekend, of wie is Zijn raadsman geweest?

Of wie heeft Hem eerst gegeven, en het zal hem wedervergouden worden? Want uit Hem, en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in eeuwigheid. Amen. Het grote euvel van deze tijd, dat ook het euvel zal zijn van de laatste tijd, en dat het euvel was van het allereerste begin van de historie, is, dat de mens eigenhandig en eigenzinnig wil verwerklijken wat God Zelf zal waarmaken.

Zelfs de Wereldraad van Kerken, die onlangs in Uppsala bijeen was, waar men als kerken zelf de politiek ter hand wilde nemen, begreep niet het Woord Gods, dat nota bene als motto van de konferentie fungeerde, namelijk: Zie, Ik maak alle dingen nieuw.

Ik, de Heere, en geen ander.

Ik, de Heere, en niemand der volken met Mij.

Ik, de Heere, want Mijn ijver zal zulks doen.

Het is altijd kwaad geweest, wanneer de mens zelf ten uitvoer wilde leggen, wat de Heere beloofd heeft te zullen doen.

Het is onbeleefd, wanneer men iemand niet aan het woord laat komen. Men laat God niet aan het woord en aan de daad komen, want bij de Heere zijn woord en daad één.

Ge zult begrijpen en met mij eens zijn, dat we van deze wereld de vernieuwing niet moeten verwachten. Neem het instituut van de Verenigde Naties. De Veiligheidsraad is keer op keer machteloos gebleken. Men kan afkeuring te kennen geven, wanneer nu deze en dan weer die natie een schanddaad bedrijft. Maar de onderlinge verdeeldheid belet ten enenmale om tot een doortastend optreden te geraken.

We achten het daarom noodzakelijk om gemeenschappelijk als Navo-landen bij duidelijk gebleken veranderde strategische positie de afweerkraft te versterken. De regering heeft de opdracht om de vrijheid, die ons nog gelaten is, te verdedigen. Wel klemt tevens de eis om die vrijheid zinvol en doeltreffend te gebruiken. Wanneer de vrijheid wordt benut als een deksel van boosheid, is het zeer de vraag of dit hoge goed ons gelaten wordt.

Wij ontkennen niet, dat er andere belangen om voorziening vragen, waarbij we niet in de laatste plaats aan het onderwijs denken. Het is echter een heel demagogische en onzuivere voorstelling van zaken, indien men stelt, dat ons volk, of liever het parlement, omdat men wil suggereren, dat de Kamers nauwelijks tot uitdrukking brengen wat onder het volk leeft, moest kiezen tussen verlaging van de leerlingschaal of de verhoging van de weerbaarheid. De beslissing voor versterking van het defensief was tegelijk ten gunste van de vrijheid van onderwijs, om van andere vrijheden maar te zwijgen.

Van groot gewicht is de verhouding van Frankrijk in het NAVO-bondgenootschap. Parijs heeft de handen vrij gemaakt om zo noodzakelijk slechts in het uiterste geval één lijn te trekken met de NAVO-partners.

Intussen heeft De Gaulle tot vreugde en voldoening van de Arabische staten een vrij negatieve houding aangenomen tegenover Israël. Moet een autoritair bewind, meer of minder verstandig, vroeg of laat een positie kiezen tegenover de Joden, het is nog geen enkele natie wel gegaan, die met vijandelijke bedoelingen optrad tegen Israël.

Het mag dan noodzakelijk zijn, dat er verdrukkingen optreden, wee hen door wie ze komen.

Frankrijk speelt Rusland in de kaart. Ook achter het gordijn woedt men tegen het uitverkoren volk. Het Zionisme geldt als zondebok van het streven naar liberalisering in diverse landen van het Oostblok. Zolang Rusland elk hunkerend vlammetje, dat omhoog lekt naar iets meer vrijheid, met de soldatenlaars uitdooft, kunnen we niet afzien van een behoorlijke bewapening en mogen we niet uit het defensieve NAVO-verbond treden.

Er is heel wat gebeurd in enkele decennia.

Het oude Europa heeft zijn leidende positie verloren, al proberen enkele landen nog groot te doen. Twee sterke mogendheden, de Verenigde Staten en de Sowjet zullen de toekomst bepalen. Althans, voor zover

ook niet de nu nog arme en zwakke „derde wereld” mede zeggenschap zal opeisen.

De wereld moet zich voortdurend bezig houden met oorlogsgevaar en zich erop toeleggen de vrede te organiseren.

In dit grote geheel moeten wij als klein land onze plaats weten. Het is wel een dwaze illusie, waaraan velen in ons vaderland zich hebben overgegeven, dat wij met onze demonstraties de hele wereld kunnen bestieren. Een beetje bescheidenheid zou niet misstaan.

Er was een tijdvak in onze geschiedenis, dat ons land een doorslaggevende invloed uitoefende in het wereldgebeuren. Het is echter een eerste eis om ons af te vragen wat toentertijd onze nationale kracht uitmaakte. Indien we werkelijk iets van vernieuwing tot stand willen brengen, moet die kracht weer vaardig worden over ons.

Het vervult ons met diepe zorg, dat men in een heel andere richting vernieuwing zoekt. Men pleit voor een nieuwe moraal, voor nieuwe normen en voor de voortbrengselen van wat men prachtig creativiteit noemt. Onderzoek van de resultaten van de creatieve bezinning leert ons alras, dat er niets nieuws onder de zon is. Wat er geweest is, zal er zijn, en wat gedaan is, zal gedaan worden.

Met grote ijver, een beter doel waardig, pleit men voor een wijze van leven, waaraan voorheen beschavingen zijn te gronde gegaan. Ongeremd wil men zijn lustgevoelens bevredigen. Ik denk aan het pleidooi voor homofilie, voor ruimer regiem voor pornografie, en voor zoveel meer van dien aard.

Juist omdat onze kennis en onze techniek groter mogelijkheden bieden, is de behoefte aan een waarachtig levensdoel en aan betrouwbare normen groot.

De revolutionaire drift, die de harten van vele jongeren vervult, dreigt heel wat vastigheden weg te vagen. We willen niet beweren, dat er totaal geen waarheid schuilt in de kritiek op het gevestigde. Maar volstrekt duidelijk wordt, wat men in de plaats wil stellen. Het heeft immers geen zin om met de Beëlzebul van de losbandigheid de duivel van de verslaving aan de konsumptiegoederen uit te drijven.

Het is te begrijpen, dat de jongeren, vooral de studenten, zich opmaken, om, als Nehemia, maar dan in figuurlijke zin, te breken aan de muren, die ter bescherming van de samenleving zijn opgetrokken. De vraag is echter, of ze zullen stuiten op bouwlagen, die zich niet zo vlot laten wegrukken. Dit is een uitdaging aan ons volk om te demonstreren, dat

er christelijke en reformatorische waarden zijn, die weerstand bieden, omdat ze gefundeerd zijn in Gods getuigenis, dat eeuwig zeker is.

De storm, die het Nederlandse partijstelsel, dat zoveel jaren een vrij grote stabiliteit wist te bewaren, teisterde, liet vele politieke leidlieden en ideologen in onzekerheid achter.

Dogma's, die geruime tijd golden, zijn bezweken. Ik wil voor alle duidelijkheid een voorbeeld geven.

Hoe vaak heeft de Partij van de Arbeid de konfessionele partijen niet gekapitteld, omdat deze verlamd waren vanwege innerlijke tegenstellingen. De konfessionele partijen waren niet in staat te kiezen. Men heeft wel geleerd een toontje lager te zingen nu ook in de gelederen van de Partij van de Arbeid de tweespalt zich openbaart. Het bezit van vleugels verhindert de partijen een hoge vlucht te nemen.

Algemeen is men het er over eens, dat we van een politieke chaos kunnen spreken, tenminste van een ontwikkeling, die daarheen onderweg is.

Zonder meer is ook duidelijk, dat een oplossing is geboden, aangezien de hooggeroemde democratie in gevaar is. Zodra de verwarring om zich heen grijpt, zal het geroep om een sterke man weerklinken. Dat is vaker het geval geweest in de geschiedenis.

De diagnose is echter eenvoudiger dan de therapie.

Menigeen meent, dat de crisis gemakkelijk valt op te lossen door een verbeterd kiesstelsel. Merkwaardig is echter, dat de creativiteit hopeloos te kort schiet. Immers, de vondst is, dat de doktoren, die de politieke malaise willen saneren, teruggrijpen op het distriktenstelsel, dat reeds eerder heeft gefungeerd. Een oud paardje wordt van stal gehaald. Het zou minstens nuttig wezen, indien men er zich rekenschap van gaf, waarom men destijds van dit stelsel is afgestapt. De verwachting leeft, dat het distriktenstelsel de versnippering zou tegengaan. Het is echter onverstandig te menen, dat harde dwang aan de verdeeldheid een einde zou maken. Het gevolg kan zijn, dat velen zich helemaal afkeren en de zaak op hun beloop zullen laten.

Het is evenmin uitgesloten, dat de verschillen, die eenmaal bestaan, worden uitgevochten in de boezem van de concentraties, waartoe men noodgedwongen geraakt.

De drie zogenaamde konfessionele partijen streven naar sterker eenheid middels het beraad van de zogenaamde Achttien. Het is de vraag of de aanhang van deze partijen zich unaniem verheugt over deze coalitie.

Jarenlang hebben betrokkenen, althans de protestantse partners van het overleg, nadrukkelijk verklaard, dat een christelijk democratische unie van Westduits model niet als ideaal voor ogen zweefde.

We kunnen ons echter afvragen of er zoveel anders uit de bus zal komen. Juist omdat van K.V.P. -zijde is te kennen gegeven, dat men niet zoveel behoefte heeft aan een principiële fundering en een gedokumenteerde omschrijving van de christelijke inspiratie, zoals de protestantse deelnemers hebben geproduceerd. De veldwinnende vrijzinnigheid in de kerken, waartoe kontraktanten behoren, werpt de vraag op of het mogelijk zal blijken een gemeenschappelijk principieel uitgangspunt te formuleren. We hopen immers, dat er ook nog orthodox-denken overblijven.

Het begrip aan beginsel doet zich ook gelden in de manier, waarop men zich als partij opstelt. Het heet, dat er bij de C.H.U., in tegenstelling met wat men op grond van de historie zou mogen verwachten, minder reserves bestaan dan bij de A.R.P. Een bewijs, dat praktische politieke overwegingen meer gewicht in de schaal leggen dan principiële.

De vrijage kan niet beperkt blijven tot discussie. Men wenst concrete resultaten. Bij de komende verkiezingen van Provinciale Staten en Gemeenteraden willen de drie partijen zoveel mogelijk optreden met één program en één kandidatenlijst.

De radikale vleugels, of vleugeltjes, want geluid en getalsterkte van aanhang kunnen omgekeerd evenredig zijn, kwamen in geweer tegen deze koöperatie. Ter geruststelling haastte de leiding zich met het parool, dat de samenwerking van de komende verkiezingen nog niet impliceerde, dat hetzelfde recept zou gelden voor de verkiezingen van de Tweede Kamer een jaar naderhand. Het is toch wel een vreemd zig-zag beleid, wanneer in 1971 de stellingen van 1970 reeds weer worden verlaten. De enige zinvolle verklaring zou kunnen zijn, dat er aanmerkelijk verschil van inzicht bestaat tussen politici aan de top en afgevaardigden op het grondvlak.

De concentratie van de drie konfessionele partijen noopt de partijen ter linkerzijde ook iets te ondernemen in die richting. De PSP en de PPR hebben zich bereid verklaard, zij het nog niet helemaal officieel, te onderhandelen met de zoveel grotere PvdA.

De PPR, als één der jongste partijen, mag zich in veler belangstelling verheugen. Het is een groepering, waarmee D'66 gaarne betrekkingen

wil aanknopen, terwijl de ARP de kontakten van haar kant zoveel mogelijk wil bewaren.

Het zal de vraag zijn of het linkse concentratie-program dat van de konfessionelen zal kunnen inhalen. De naam is al gevonden. De vraag is echter of het PAK-ken zal.

De democraten anno 1966 - ook al weer wat verouderd - distanciëren zich van de linkse concentratie. D'66 wil mogelijk eerst wat op sterkte komen om tijdens onderhandelingen gewicht in de schaal te kunnen leggen. Een niet ge-engageerde kan zich bij komende verkiezingen als een aantrekkelijke partij aanbieden.

Ook moeten we niet uit het oog verliezen, dat de positie van de derde macht niet te versmaden is, zuiver politiek bekeken, indien inderdaad twee concentraties, meer of minder links, tot stand komen.

Al met al geen opwekkend beeld van partijvernieuwing. We zien niet, dat bezielende leidslieden nieuwe banieren opwerpen waar men rondom zich vergadert. Het heeft meer van de produktie van lappendekens, waar men onder wegkruipt.

Jammer genoeg. Want er zijn in overvloed vraagstukken, die om voorziening roepen.

Geweldig is de roep om democratisering. Openbaarheid en medezeggenschap staan op diverse verlanglijstjes.

Wij willen ons voorzichtig opstellen. Indien de medezeggenschap in feite betekenen zal een bitter duel tussen faktor georganiseerde arbeid en de faktor kapitaal, kunnen we nog heel wat verwachten, doch we betwijfelen of uiteindelijk de welvaart ermee gediend is. Er moet orde wezen in het bestel. De voet kan de hand niet zijn en het oor niet het oog. Het hele lichaam kan ook niet enkel oog of oor zijn. Vele leden dus, doch slechts één lichaam. De leden dienen voor elkaar gelijke zorg te hebben.

Ontegenzeggelijk beluisteren we in veler verlangen de drang naar emancipatie en sekularisatie. Van vele hoge torens klokkespeelt het bekoorlijke wijsje: Ni Dieu, ni maître. Het ideaal van mondigheid blijkt te zijn de mond tegen de hemel en de tong, die op de aarde wandelt, waarvan de psalmdichter eeuwenher al zong.

Dit wil echter niet zeggen, dat er in de onderlinge verhoudingen geen wijziging, geen groei zich voordoet. Onze grote Leermeester zei: Ik heet u niet meer dienstknechten, want de dienstknecht weet niet wat zijn heer doet; maar Ik heb u vrienden genoemd.

Deze eskalatie in de intieme relatie van het discipelschap mag en moet zijn weerspiegeling vinden in verhoudingen in de maatschappij. Naarmate de vertrouwdheid met het bedrijf en de gewaardeerde en gestimuleerde scholing toeneemt, moet ook de positie navenant daarmee corresponderen.

We zijn overtuigd, dat in dergelijke vraagstukken de Schrift de weg wijst, opdat we niet afwijken ter linker- of ter rechterhand.

We ontveinzen ons niet, dat elke regering in deze tijd voor zware opgaven staat. Op tal van terreinen is men afhankelijk van wat op wereld- of kontinentaal niveau wordt besloten. Tal van maatregelen worden van buitenaf opgelegd. Zo bijvoorbeeld de BTW, die meer dan verwacht werd de prijzen heeft opgedreven. De moeilijkheid van soortgelijke regelingen is, dat het publiek aan den lijve de nadelen ervaart, terwijl de bezwaren en schaden van een uitblijven van de maatregel niet zijn ondervonden.

Het blijft echter zaak om zoveel mogelijk prijsstijgingen te voorkomen, omdat dit allerwegen zijn gevolgen heeft.

De conjunctuur blijft een labiele aangelegenheid. Men wil nog wel eens de conjunctuur vergelijken met een patiënt. Zodra een kwaal is geweken, vertoont zich weer een andere verontrustende ontwikkeling. Geruime tijd hebben we gezucht onder wat heette een structurele werkloosheid. Momenteel dreigt oververhitting. Schaarste op de arbeidsmarkt, tendenz naar loonsverhoging enz. Inderdaad is het moeilijk een vrij stabiel evenwicht te verkrijgen. Het is steeds weer bijsturen. Zo goed als de rijkdom is de betreffende welvaart, waarin we ons verheugen, al is het met vrees en beven en mogelijk nog zeer ontevreden, ongestadig. Vooral behoort onze zorg te zijn, dat niemand achterblijft. Dit dreigt speciaal via de onrechtvaardige inflatie. Velen zijn hiervan de dupe. De overheid berust onder pressie van sterke machten al te gemakkelijk in dit euvel.

Voor onze landbouwers en tuinders blijven er grote moeilijkheden. Aan lasten ontbreekt het niet, terwijl de baten veelal niet evenredig zijn aan de zorgen en inspanningen. De nodige onrust wordt opgeroepen door verregaande plannen, zoals nu recent van Mansholt. Het valt wel mee op papier grootte van bedrijven en aantal van ondernemers te berekenen. Maar we hebben niet met nummers, maar met mensen te maken. Hoeveel leed kan een pennestreek niet oproepen? Het mag voorhands geruststelling verschaffen, dat de regeringen van de EEG in het alge-

meen niet zo gunstig reageerden op het plan. Maar men kan toch niet weten wat op den duur kan gebeuren.

De bedoeling zat voor om marginale bedrijven te laten verdwijnen. Doch wie kan ons doen geloven, dat er straks niet weer andere marginale bedrijven zullen zijn? Er zijn bepaalde ontwikkelingen, die men met geen mogelijkheid het hoofd kan bieden. Doch wel is het geboden alles in het werk te stellen om onze boeren en tuinders in staat te stellen op gezonde basis hun beroep uit te oefenen. De begrippen saneren en ontwikkelen wordt vaak in één adem genoemd. Sanering behoeft niet persé te betekenen een regeling voor bedrijfsbeëindiging, het kan ook ontwikkelen zijn.

Energie en doorzettingsvermogen kunnen grote dingen tot stand brengen. De visserij op Urk was ten dode opgeschreven. Doch het is verkwikkend te constateren wat de Urkers presteerden.

We willen er ons met alle kracht tegen verzetten, dat alles volgens de lineaaltes van de plannenmakers gaat verlopen. We achten het persoonlijke initiatief en zo groot mogelijke vrijheid van groot gewicht. Niemand kan menen, dat wetenschap, techniek en verstandelijk inzicht er niet toe doen. Integendeel. Maar het zal op alle gebied noodzakelijk zijn, dat men hart heeft voor de zaak. Waar animo en ambitie worden gehinderd, kan men geen vooruitgang verwachten.

De man Gods bad of de Heere hem niet wilde geven armoede of rijkdom. Gebrek aan het noodzakelijke zou hem stimuleren tot diefstal, in het algemeen tot misdaad. Kommervolle levensomstandigheden bevorderen de kriminologie. Dat is voldoende bekend. Men zou het kunnen staven. Zal de rijkdom, de welvaart daarentegen de deugdzaamheid bevorderen? Agur ziet de risico van de welvaart. Als ik zat ben, zal ik God verloochenen, weet hij. De verloochening van God zet de deur open voor allerhande losbandigheid. Ik behoef u niets te vertellen. Dagens staan de kranten vol van allerlei uitspattingen. Voor een grote massa heeft het leven geen zin en geen doel. De fel begeerde ontwikkeling heeft ons niet in Utopia binnengeleid. De industrialisatie bijvoorbeeld schept voor duizenden werkgelegenheid, doch door de luchtverontreiniging en dergelijke wordt tegelijk de leefbaarheid dubieus. Ook in dit opzicht wordt bewaarheid, dat de vermeerdering van kennis smart oplevert.

Het is de vraag of de mens de krachten baas kan, die hij loskoppelt. Er is deswege geen enkele reden om in moderne mondigheid God te verloochenen en hooghartig te zeggen: Wie is de Heere?

Indien we God niet willen erkennen, doen we de slechtste keus. Een bestuurder heeft gezegd: „Mensen moeten kiezen door God geregeerd te worden, of zij veroordelen zichzelf ertoe door tirannen te worden overheerst”.

De voorbije zomer aanvaardde de Kamer het wetsvoorstel, dat begraven en kremeren gelijk stelt. Alleen de twee splintergroepjes van Jongeling en Ir. van Dis verklaarden zich hiertegen, schreef het Dagblad van Noord-Limburg, dat vervolgt, dat „deze gang van zaken illustratief is voor de snelle ontwikkeling in het christelijke denken. Een hoopvol voorbeeld voor hen, die menen, dat alle vernieuwing nog te langzaam gaat. „Principe” en „principieel” moeten we niet te snel in verband brengen met tijdgebonden standpunten, die geen eeuwigheidswaarde hebben”.

Hoe gemakkelijk maakt men zich op deze wijze los van het gezag van Gods Woord. Al wat niet past in het kader van deze tijd heet tijdgebonden. Maar dan is ook het standpunt van nu tijdgebonden en voor de mens van morgen verwerpelijk.

Bij voorbaat is alle vernieuwing verouderd, omdat Christus het tegenwoordige heeft geannuleerd. Het is alles oud geworden door Hem, Die alles nieuw maakt.

Waarachtige vernieuwing kan alleen tot stand komen door het geloof in de Zoon Gods.

Het is de diepste bedoeling van onze staatkundige aktiviteit om daarop bij voortduur de nadruk te leggen.

Augustinus heeft gezegd, dat het christendom de ganse staat moet doortrekken in al zijn geledingen.

Zou dat inderdaad geschieden, dan zal er geluk heersen op aarde, maar daar de meesten van Gods Wet afkerig zijn, moeten de dienstknechten Gods vaak in een slechte staat hun lijdzaamheid oefenen.

Onze bede zij: „Vernieuw in mij een vaste geest, en leer mij aan Uw dienst oprecht verbonden blijven”.